

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

תקיעת שופר ביו"ט שחל בשבת משחרב ביהמ"ק

(כ"ט ב') **משנה:** (1) משחרב בית המקדש (השני), התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהו תוקעין (בשופר בראש השנה שחל בשבת) בכל מקום שיש בו בית דין.¹ (2) אמר רבי אלעזר: לא התקין רבי יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד. (3) אמרו לו: אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין.

(ומקשה) אמרו לו היינו תנא קמא!

(ומתרץ) איכא בינייהו בי דינא דאקראי.²

(ל' א') (שנינו:) אמרו לו אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין. אמר רב הונא: ועם בית דין (הוא דתקעין). מאי ועם בית דין? בפני בית דין.³ לאפוקי שלא בפני ב"ד, דלא.

איכא דמתני להא דרב הונא אהא: דכתיב (בענין יוה"כ של שנת היובל) "ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם", מלמד שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע.

אמר רב הונא: ועם בית דין (תוקעים היחידים). מאי 'ועם בית דין'? לאפוקי שלא בזמן בית דין (לאחר ששעות שהיו בית דין יושבין), דלא (שאינן היחידים תוקעים).⁴

מתיב רב ששת: שוה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות, אלא שביובל תוקעין בין בבית דין שקידשו בו את החודש, ובין בבית דין שלא קידשו בו את החודש, וכל יחיד ויחיד חייב לתקוע. ובראש השנה לא היו תוקעין אלא בבית דין שקידשו בו את החודש, ואין כל יחיד ויחיד חייב לתקוע.

(ושקיל וטרי ומסיק) לעולם בזמן בית דין, והכי קתני: ביובל, בזמן בית דין תוקעין (היחידים) בין בפני בית דין בין של בפני בית דין. בראש השנה תוקעין (היחידים רק) בזמן בית דין ובפני בית דין (דותרתי בעיני).

איתמר נמי (כרב הונא): אמר רבי חייא בר גמדא אמר רבי יוסי בן שאול אמר רבי: אין תוקעין (יחידים ביוה"כ ביובל) אלא כל זמן שבית דין יושבין (במקומם, והתוקעים תוקעים בכל העיר).

בעי רבי זירא ננערו (דייני ב"ד) לעמוד ולא עמדו (נעקרו ממושבם כדי לעמוד ולילך), מהו? בית דין יושבין בעינן והא איכא. או דלמא 'זמן בית דין' בעינן וליכא. תיקו.

¹ כדי שלא תשתכח תורת שופר. ומשום הכי אתקין בשופר ולא תקון בלולב, משום דאפילו כי ליתא בשבת איתא בשאר יומי. אי נמי, דמשום דשופר אתי לזכרון, עדיף טפי מלולב. ר"ן (ח א ברי"ף). ור' תוספות (כ"ט ב', ד"ה אבל לא במדינה).

² כלומר שאין סנהדרין קבועין שם, אלא שבאו שם דרך מקרה. ריטב"א. רש"י והעיסור פירשו, לתנא קמא תקעין, ותנא ד'אמרו לו' סבר, אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין קבוע, דומיא דיבנה. ורבינו חננאל ורמב"ם פירשו איפכא, ת"ק סבר אין תוקעין. ותנא דאמרו לו סבר תוקעין. ור' להלן.

³ שב"ד משמרין אותם שלא יבואו לידי חילול. ר"ן (ח א ברי"ף).

⁴ שאין לנו לומר בפני ב"ד, שהרי ריבה בו הכתוב תקיעות, מדכתיב "בכל ארצכם", אלמא תוקעין אפילו שלא בפני ב"ד. ולעולם בזמן ב"ד, דהיינו עד ששעות שב"ד יושבין במקומם, כדי שיהא כל אדם ירא מלחלל את השבת בהעברתו ד' אמות ברה"ר. בעל המאור (ח א ברי"ף).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

ביאור מחלוקת ת"ק ורבי אלעזר: רש"י פירש, שלרבי אלעזר, התקין רבן גמליאל רק ביבנה, שהיתה שם סנהדרי גדולה בימיו, וכן בכל מקום שגלתה סנהדרין. ודעת רבנן אפילו בסנהדרי קטנה של כ"ג.⁵ **ורמב"ן** כתב, שיש אומרים דלרבנן אפילו בבית דין של שלושה, ומיהו בעינן שיהיו אותן שלושה (סמוכים) מכלל סנהדרי גדולה שקידשו את החודש.⁶ **והרי"ף** הביא דברי רב הונא בהלכותיו, ונראה שסובר דלא בעינן בית דין סמוך, ותוקעים בכל מקום שיש בית דין. ועל זה היה סומך לעשות מעשה בדבר, שהיו תוקעים בבית דינו בראש השנה שחל להיות בשבת.⁷ ודעת **הרמב"ם** ו**רז"ה** שרק בב"ד קבוע וסמוך תוקעים בשבת.⁸

ננערו בית דין לעמוד: בעיא דלא איפשיטא, ופסק **הרמב"ם** לקולא, וכתב, "בְּזַמַּן הַזֶּה, שֶׁחָרַב הַמִּקְדָּשׁ - כָּל מְקוֹם שֶׁיֵּשׁ בוּ בֵּית דִּין קְבוּעַ, וְהוּא שְׂיִהְיֶה סְמוּךְ בְּאַרְץ, תּוֹקְעִין בוּ בְּשַׁבָּת. וְאֵין תּוֹקְעִין בְּשַׁבָּת אֲלָא בְּבֵית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ; אֲבָל שְׂאֵר בְּתֵי דִינֵין - אֵין תּוֹקְעִין בָּהֶן אֶף עַל פִּי שְׂהֵן סְמוּכֵין.⁹ וְאֵין תּוֹקְעִין אֲלָא בְּפָנֵי בֵּית דִּין בְּלִבָּד, כָּל זְמַן שֶׁהוּא יוֹשְׁבֵין. וְאֶפְלוּ נִנְעָרוּ לְעַמְד וְלֹא עָמְדוּ - תּוֹקְעִין בְּפָנֵיהֶן. אֲבָל חוּץ לְבֵית דִּין - אֵין תּוֹקְעִין. וְלָמָּה תּוֹקְעִין בְּפָנֵי בֵּית דִּין? מִפְּנֵי שְׂבִית דִּין זְרִיזִין הֵן, וְלֹא יָבוֹאוּ הַתּוֹקְעִין לְהַעֲבִיר הַשּׁוֹפָר בְּפָנֵיהֶן בְּרְשׁוֹת הַרְבִּים, שְׂבִית דִּין מְזַהֲרִין אֶת הָעָם וּמוֹדִיעִין אוֹתָן.¹⁰

תקיעות בשבת בזמן הזה שעושים שני ימי ראש השנה: כתב **הרמב"ם** "בְּזַמַּן הַזֶּה, שֶׁאֲנִי עוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים בְּגָלוּת - כְּדָרְךָ שֶׁתּוֹקְעִין בְּרֵאשׁוֹן, תּוֹקְעִין בְּשַׁנִּי. וְאִם חָל יוֹם רֵאשׁוֹן לְהֵיוֹת בְּשַׁבָּת, וְלֹא הָיָה בְּמְקוֹם בֵּית דִּין הָרְאוּיִן לְתַקֵּעַ - תּוֹקְעִין בְּשַׁנִּי בְּלִבָּד."¹¹

⁵ כן נראה מדברי רש"י, שלפי רבנן מספיק בבית דין של עשרים ושלושה. ודעת רבי אלעזר שדווקא בית דין של שבעים ואחד (ות"ק ואמרו לו, נחלקו בבית דין אקראי, כדלהלן). וכן כתבו רמב"ן ורא"ש בדעתו. אמנם ראה ריטב"א הסובר דלרש"י, כולוה תנאי סברי שלא היו תוקעין אלא במקום שיש שם סנהדרין גדולה (של שבעים ואחד).

⁶ ורבי אלעזר סבר יבנה בלבד, כלומר בפני סנהדרי גדולה. ואף על פי שדין סנהדרי גדולה בטל משעה שגלתה סנהדרין, דהמקום גורם, מעלה דרבנן היא, ודומיא דמקדש תקין. רמב"ן.

⁷ ונחלקו בביאור דעתו: הר"ן ביאר בדעת הרי"ף, דתנא קמא סבר **בכל ב"ד של ג' תוקעין, דהיינו בי דינא דאקראי** (ובזה הוא כפירוש רש"י לעיל). ו'אמרו לו' סברי, דנהי דלא בעינן בית דין של ע"א, כיבנה, בית דין קבוע מיהא בעיא, של כ"ג. **וקיימא לן כתנא קמא**. ורשב"א ביאר בדעת הרי"ף, **דתנא קמא סובר שצריך עכ"פ ב"ד קבוע** (והוא כפירוש ר"ח ורמב"ם). ודעת 'אמרו לו', שאע"פ שאינו קבוע, ואין צריך ב"ד של כ"ג. **ופסק כתנא קמא, ובעינן קבוע**. והרא"ש כתב שהרי"ף פירש 'כל מקום שיש בו בית דין', לאו דווקא סנהדרין, אלא **בית דין מופלג וגדול בדורו**.

⁸ ור' עוד להלן. מקורות: רמב"ם (הל' שופר ב,ט). רי"ף (ח א בדפיו; הו"ד בכל הראשונים). רז"ה (ח א בדפיו; הו"ד בר"ן). ר"ן (ברי"ף, ד"ה ונראה מהרב אלפסי). רמב"ן (דרשה לראש השנה, ד"ה ומחלוקת). רשב"א (ל' א', ד"ה הא דאמר). ריטב"א (כ"ט ב', ד"ה אמרו לו). רא"ש (סי' א). העיטור (עשרת הדיברות, הל' שופר, ד"ה גרסינן במגילה).

⁹ אף על גב דרש"י כתב בגמרא (דף ל') דהיינו כר' אלעזר דאמר במשנה לא התקין רבן יוחנן בן זכאי אלא ביבנה בלבד, הרמב"ם אינו סובר כן. דודאי לא פסק כרבי אלעזר, דאין ראוי לפסוק כמותו במקום ת"ק. ובהדיא כתב בפירוש המשנה דאין הלכה כמותו. אלא סובר דת"ק אית ליה דבעינן בית דין שקידשו את החודש, וסגי בכל בית דין של שלושה, דלקידוש החודש בג' סגי. לחם משנה.

¹⁰ מקורות: רמב"ם (הל' שופר ב,ט).

¹¹ הקשה הכסף משנה, שבהלכה קודמת (הובאה לעיל) משמע שאין תוקעין אלא בב"ד שקידשו את החודש. ואילו בהלכה כאן משמע מלשון הרמב"ם, שאפילו עתה שאין אנו מקדשין על פי הראייה, תוקעים בבית דין קבוע (שכן הרמב"ם כתב "ולא הָיָה

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

תקיעת שופר ליחידים ביובל: כתב המאירי, יום הכפורים של יובל בזמן שהיה היובל נוהג מצות עשה לתקוע. ותוקעין בית דין תחילה, ואח"כ כל יחיד ויחיד, אף שבגבולין, אף לתקוע או לשמוע.¹² וכן נראה משאר הראשונים. ואילו ריטב"א כתב, דביובל אף היחידים חייבים לתקוע, כבית דין.¹³

תקיעת שופר בערים הסמוכות לירושלים

(כ"ט ב') משנה: ועוד זאת הייתה ירושלים יתירה (בתקיעת שבת) על יבנה שכל עיר שהיא רואה (את ירושלים), ושומעת, וקרובה, ויכולה לבוא (אליה בשבת) תוקעין (בראש השנה שחל בשבת, כירושלים). וביבנה (לאחר החורבן) לא היו תוקעין (בשבת) אלא בבית דין בלבד.

(ל' א') רואה, פרט לעיר היושבת בנחל (מקום נמוך).

שומעת, פרט לעיר היושבת בראש ההר (ואין שומעים את ירושלים משם).

קרובה, פרט לעיר היושבת חוץ לתחום.

ויכולה לבוא (ברגל), פרט לעיר שמפסיק לה נהרא.

שיטות הראשונים

האם מזוהר בזמן הבית או לאחר החורבן: לשיטת הרמב"ם, מיירי בזמן הבית. וירושלים כולה נקראת 'מקדש', ותוקעים בה בשבת. ואשמועינן סיפא דמתניתין, שאף במקומות הסמוכים לה תוקעים. לשיטת תוספות, ירושלים אינה בכלל המקדש, ואין תוקעין בה בשבת בזמן הבית. וסיפא דמתניתין לאחר החורבן, שתיקן רבן יוחנן בן זכאי.¹⁴

במקום בית דין הראויין לתקוע, משמע שאפשר להימצא עתה בית דין הראויים לתקוע). עיי"ש תירוצו. מקורות: רמב"ם (הל' שופר ב,).

¹² שנאמר "תעבירו שופר בכל ארצכם". וזמן תקיעה זו, כל זמן שבת דין יושבים. מאירי.

¹³ דנפקא לן מדכתיב (ויקרא, פר' בהר, כה, ט) "וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפָר תְּרוּעָה", ובתור הכי כתיב "בַּיּוֹם הַפְּרָדִים) תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר (בְּכָל אֲרָצְכֶם)", דהוי חיובא ליחידים. משמע דתלויה תקיעת יחידים בשל בית דין. ובבית דין ממש ליכא למימר. הא אין לך לומר אלא בזמן שבת דין יושבין. ור' דיון בהרחבה ב'דרך אמונה' (ביאור ההלכה, הל' שמיטה ויובל, יג, ד"ה וכל יחיד).

¹⁴ ובדעת רש"י דנו הראשונים. שכן רש"י ביאר ברישא, שגם בירושלים לא היו תוקעים, כמו במדינה. ובסיפא 'ועוד זאת הייתה ירושלים יתירה על יבנה' וכו' פירש רש"י, בעודה בבניינה. והרמב"ן (בדרשתו לראש השנה) דן בדברים בהרחבה, ומסקנתו, שהמשנה קודם חורבן, כפשטה, וכדברי רש"י, ולומר דמתחילה במקדש תוקעין, ולא משום ב"ד, אלא שאין שבות במקדש, וכשם שתוקעין שם כמה תקיעות על הקרבן, תוקעין אף זו. אבל לא בירושלים, משום גזירה דרבה. ורצו שתהא הגזירה ניכרת שם, ואנשי ירושלים יכולין לעלות לבית המקדש לשמוע התקיעות. אבל ברואה התירו להם, שלא יטרחו ויניחו עריהם.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

קבלת עדות החודש אחרי מנחה

ל' ב' **משנה:** בראשונה היו (בית דין) מקבלין עדות החודש כל היום. פעם אחת נשתהו העדים מלבוא (עד סמוך לחשיכה), ונתקלקלו הלויים בשיר, התקינו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה (זמן הקרבת התמיד של בין הערבים) ואם באו עדים מן המנחה ולמעלה, נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש.⁴⁵

(המשך **משנה:**) משחרב בית המקדש (ובטל טעם התקנה) התקיין רבן יוחנן בן זכאי שיהו מקבלין עדות החודש כל היום כולו.

מה קלקול קלקלו הלויים בשיר?

הכא תרגימו: שלא אמרו שירה כל עיקר.

רבי זירא אמר: שאמרו שירה של חול עם תמיד של בין הערבים.

מתיב רב אחא בר הונא: תמיד של ראש השנה, שחרית קרב כהלכתו. במוסף מהו אומר? "הֲרַנִּינוּ לְאֱלֹהִים עוֹזְנֵנו הֲרִיעוּ לְאֱלֹהֵי יַעֲקֹב". במנחה מהו אומר? "קוֹל ה' יְחִיל מִדְּבָר". ובזמן שחל ראש השנה להיות בחמישי בשבת, שהשירה שלו "הֲרַנִּינוּ לְאֱלֹהִים עוֹזְנֵנו", לא היה אומר בשחרית 'הרנינו', מפני שחוזר וכופל את הפרק, אלא מהו אומר? "הִסְירוֹתֵי מִסְבֵּל שְׁכָמוֹ". ואם באו עדים אחר תמיד של שחר, אומר 'הרנינו', אף על פי שחוזר וכופל את הפרק.

אי אמרת בשלמא כל היכא דמסתפקא אמרינן שירה דחול, היינו דקאמר אומרו וכופלו. אלא אי אמרת לא אמור כלל, מאי אומרו וכופלו?

ל"א א' שאני התם, דשירה דיומיה היא.⁴⁶

שיטות הראשונים

באו עדים מן המנחה ולמעלה: בראשונה, התקינו שיהיו נוהגים אותו היום קודש ולמחר קודש. דעת **הרא"ה ושיבולי הלקט**, שתקנה זו היתה בכל ראש חודש.⁴⁷ ודעת **המאירי**, שרק בראש השנה הייתה התקנה, ולא על כל ראש חודש.⁴⁸

⁴⁵ בראש השנה קאי, דמשחשכה לילי עשרים ותשעה נהגו בו קודש, שמא יבואו עדים מחר ויקדשוהו בית דין, ונמצא שהלילה הזה ליל יום טוב הוא, וכן למחר כל היום עד המנחה, ואם באו עדים קודם המנחה, בית דין מקדשים את החדש, ונודע שיפה נהגו בו קודש, ואם מן המנחה ולמעלה באו, אף על פי שאין בית דין מקבלין אותן לקדשו היום, ויעברו את אלול ויקדשוהו למחר, אף על פי כן גומרים אותו בקדושה, ואסור במלאכה, דלמא אתי לזלזולי ביה לשנה הבאה ויעשו בו מלאכה כל היום, ויאמרו: אשתקד נהגנו בו קודש חנם, ומן המנחה ולמעלה חזרנו ונהגנו בו חול. רש"י.

⁴⁶ דלעולם כל היכא דמסתפקא מילתא, כגון במנחה, דאי היום קודש, לא שייך למימר דחול, ואי הוא חול, לא שייך למימר דקודש, לא אמרינן כלל. והכא היינו טעמא דאמר שירה דחול בחמישי בשבת, דשירה דיומיה היא, שיר הראוי ליאמר היום הוא, ואפילו בראש השנה נאמרת שירת החול בכל תמידי השחר, אלא בחמישי בשבת היו מחלפין אותו משום כפילה. הלכך, כי מסתפקא לן, משום ספק כפילה לא מבטלינן שיר של תמיד. רש"י.

⁴⁷ שהרי בכל ראש חודש שייך חשש זה של קרבנות המוספין, וכן חשש דשירה, שהרי בראש חודש היה שיר מסויים, כמו שכתב הרמב"ם (הל' תמידין ומוספין ו.י.).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות השי"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

תקנת רבן יוחנן בן זכאי: כתב הרמב"ם "משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי ובית דינו שיהיו מקבלין עדות החדש כל היום פלו; ואפלו באו עדים יום שלשים בסוף היום סמוך לשקיעת החמה - מקבלין עדותם, ומקדשין יום שלשים בלבד." ודעת רש"י ועוד ראשונים, דרבן יוחנן בן זכאי לא ביטל אלא לענין שימנו מועדות מן יום ל'. אבל מלעשות יו"ט שני, לא בטלה תקנה ראשונה, שעושים אותו היום קודש ולמחר קודש.¹⁹

שירת הלויים בראש השנה שחל בחמישי: בגמרא מבואר שלא היה אומר בשחרית "הרנינו" (תהלים פא,ב), מפני שחוזר וכופל את הפרק, אלא אומר בשחרית מ"הסירותי" (פסוק ז). ואילו הרמב"ם כתב, "במוסף שלראש השנה היו אומרים "הרנינו לאלהים עוזנו", ואם חל להיות בחמישי, אומרים "הסירותי מסבל שכמו". משמע שכשחל בחמישי, בשחרית אומר כל הפרק, ובמוסף אומר מ"הסירותי".²⁰

¹⁸ ר' בהרחבה ומקורות ב'שקל הקודש' (הל' קידוש החודש ג,ו, בביאור ההלכה, ד"ה היום קודש).

¹⁹ מקורות: רמב"ם (הל' קידוש החודש ג,ו). רש"י וראשונים (ביצה ה' ב'). 'שקל הקודש' (ס"ק לח).

²⁰ ולענין הלכה, ב'ליקוטי הלכות' (תמיד, פרק שביעי, בזמן שכה"ג, עמ' יד א, 'תורת הקדשים' אות ב) כתב, לא היה אומר בשחרית (כל מזמור) 'הרנינו', מפני שחוזר וכופלו במוסף, אלא היה אומר בשחרית מן 'הסירותי' עד הסוף, ובמוסף מתחיל מ'הרנינו' עד 'הסירותי'. וכתב שם, שלפי הרמב"ם (על פי גירסתו בגמרא, עיי"ש), בשחרית הוא אומר 'הרנינו' עד 'הסירותי', ובמוסף מתחיל מ'הסירותי', עד הסוף.